

Ця книга є першою частиною нового підручника «Рідна мова» для 2 класу 12-річної школи.
Автори: Г. П. Джемугла, Т. М. Лавренчук.

Частина **перша** призначена для вивчення рідної мови в I семестрі.
Підручник допоможе перетворити уроки рідної мови на цікаву мандрівку у світ звуків і букв, слів і речень. Спостерігаючи за мовними явищами і розв'язуючи проблемні завдання, діти вчитимуться аналізувати та порівнювати, узагальнювати і самостійно формувати висновки.
Вправи рубрики «Перевір себе» допоможуть повторити та систематизувати вивчений матеріал, сприятимуть формуванню навички самоконтролю.

2004

РІДНА МОВА

Г. П. Джемугла, Т. М. Лавренчук

РІДНА МОВА

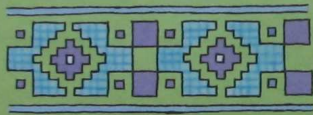
2

Частина перша

Здрастуй, любий друже!

Це звертаюся до тебе я, твій підручник.
Я ознайомлю тебе із секретами рідної мови, навчу висловлювати свої думки і грамотно писати, подарую багато нових слів.
Дбай про мене. Виготов для мене закладку, використавши подані тут візерунки, або придумай власний.

А тепер, друже, я хочу познайомитися з тобою. Запиши у зошиті друкованими буквами відповіді на запитання.

1. Як тебе звуть (вкажи своє ім'я та прізвище)?
2. Скільки тобі років?
3. Як звуть твою вчительку?
4. Чим ти любиш займатися?

Переконаний, ми станемо друзями.

Г. П. Джемұла, Т. М. Лавренчук

РІДНА МОВА

Підручник для 2 класу

Частина перша

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Київ «Арт-Освіта» 2004

ББК 81.2УКР—922
Д40

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(Лист Міністерства освіти і науки України № 1/11—2124 від 17.05.04.)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Художник В. І. Анікін

Умовні позначення:

— початок уроку

— домашнє завдання

— слова для запам'ятовування

— теоретичні відомості

— попрацюйте разом

— прочитай, поміркуй

Слова:

— склад

— слово — назва предмета

— слово — назва дії

— слово — назва ознаки

— службове слово

Звуки:

— голосний

— приголосний

(■ — дзвінкий, твердий;

■ — дзвінкий, м'який;

■ — глухий, твердий;

■ — глухий, м'який)

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика Михайла Вербицького
Слова Павла Чубинського

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

ISBN 966-8673-00-X

© Г. П. Джемұла, Т. М. Лавренчук, 2004
© Видавництво «Арт-Освіта», художнє оформлення, 2004

§1. Наша рідна мова

- Наша Батьківщина зветься Україною. Державна мова нашої країни — українська. А яка вона, як побудована, як звучить, що означає в ній кожне слово, яким правилам вона підкоряється, ти дізнаєшся на уроках рідної мови.

1. Прочитай. Запиши текст друкованими буквами, дібравши з дужок потрібне слово.

Моя Батьківщина — Україна. Її столиця — Київ. Я — (українець, українка).

Батьківщина

Україна

2. 1. Прочитай вірш. Якою зображено нашу Батьківщину?

Як неповторно скрізь, як гарно і просторо,
куди не глянь, де тільки не ступи:
там котить хвилі непокірне море,
там сріблом трав хвилюються степи.
Немов живі стрічки — поміж ланами ріки.
Там гори сплять, а там не сплять гаї.
І все навкруг, маленьке чи велике, —
то все куточки рідної землі.

Галина Джемула

2. Які гори, моря й ріки нашої країни ти знаєш?

4

8. У світі налічується близько трьох тисяч мов. Якою мовою ти володієш вільно, а з якої знаєш лише окремі слова? Розглянь малюнки, спробуй назвати зображені предмети різними мовами.

9. Прочитай вірші. Що їх об'єднує? Який вірш тобі сподобався найбільше? Чим саме?

1. Слово своє поважайте
і на дорозі життя
зле і лихе обминайте,
не підбирайте сміття.

Тетяна Дудіна

2. Українська мова —
давня й молода.
Світить рідне слово,
як жива вода.

Богдан Чепурко

10. Прочитайте вислови. Розкажіть один одному, як ви їх розумієте. Запишіть один з висловів (на вибір) друкованими буквами.

1. Дивуєшся коштовностям нашої мови: що не звук, то й подарунок; все зернисте, крупне, як самі перлини. (Микола Гоголь) 2. Якщо

6

3. Прочитай слова. Вибери із запропонованого переліку назви поширених в Україні рослин.

Д е р е в а: тополя, евкالیпт, верба, баобаб, клен, ясен.

К в і т и: мальва, чорнобривці, лотос, мак, орхідея, ромашка.

4. 1. Прочитай вірш. Що поет говорить про рідний край? Чому він називає його щедрим?

Красивий, щедрий рідний край
і мова наша — солов'їна.
Люби, шануй, оберігай
усе, що зветься Україна.

Ігор Січовик

2. Що сказано у вірші про нашу мову? А що ти можеш про неї сказати? Продовж речення: *Наша мова солов'їна, ...*

5. 1. Прочитай прислів'я. Як ти їх розумієш?

1. Чужі мови вивчай, а свої не забувай.
2. Рідне слово на чужині і зігріє, й звеселить.

2. Запиши прислів'я друкованими буквами.

6. Вивчи напам'ять один із прочитаних на уроці віршів.

7. 1. Близькими до української мови є російська та білоруська. Спробуй прочитати слова.

Російською:	Білоруською:
уче́ник	вуча́нь
понеде́льник	панедзе́лак
огуре́ц	агуро́к

2. Чи зрозуміли тобі наведені слова? Переклади їх українською мовою і запиши друкованими буквами.

5

є в світі речі, гідні назви «диво», то слово, безсумнівно, перше й найдивовижніше з них. (Лев Успенський)

11. Запиши за зразком, в яких країнах розмовляють такими мовами.

німецька	— Німеччина	китайська	— ...
польська	— ...	французька	— ...
італійська	— ...	іспанська	— ...

§2. Як можна спілкуватися

12. Поміркуйте, чи можна спілкуватися без слів. Розгляньте малюнки. Що вони означають? Де ще використовується мова знаків?

13. 1. Розглянь малюнок і прочитай розмову хлопчиків.

7

— Привіт, Павлику!
 — Привіт, хлопці!
 — Гайда з нами у футбол грати.
 — Ні. Мама не пустить.
 — А ти не питай.
 — Я не можу маму обманювати.
 — А давай ми її попросимо, щоб вона тебе відпустила.
 — Спробуйте.

2. Придумай розмову, яка відбулася між мамою Павлика та хлопчиками. Чи траплялася у твоєму житті подібна ситуація?

14. 1. У спілкуванні люди часто користуються мовою жестів і міміки. Покажи за її допомогою такі поняття, почуття та накази:

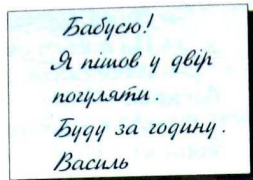
1. Я; ти; він; ми. 2. Так; ні; не знаю. 3. Підійди до мене. 4. Йди геть! 5. Тихо! 6. Сідай. 7. Мені страшно (холодно, весело, боляче).
 2. Коли ми користуємося мовою жестів і міміки?

15. 1. Розглянь малюнок. Дай хлопчикам імена.

8

21. 1. Прочитай записки, які залишили своїм бабусям Гриць та Василько.

2. Чим відрізняються записки? Чия записка, на твій погляд, є кращою? Що можна сказати про характери хлопчиків?

У записці слід ввічливо назвати особу, до якої звертаєшся; чітко викласти те, про що хочеш повідомити; в кінці поставити свій підпис: написати ім'я або прізвище.

22. Складіть (на вибір) записку: 1) другу, щоб домовитись про зустріч; 2) мамі, щоб повідомити про зустріч з другом. Обміняйтеся записками, обговоріть їх, виберіть найкращу.

23. Склади усну розповідь про те, як ти проводиш час після занять у школі.

2. Кому з хлопчиків можуть належати наведені слова?

— Який гарний песик!
 — Це я його перший знайшов!
 — Зачекайте, хлопці! Я пригощу його ковбаскою.
 — А я спитаю у мами, чи не дозволить вона взяти песика додому.

16. Прочитайте ще раз розмову Павлика з друзями (впр. 13). Який настрій у Павлика? Який — у хлопчиків? Якими ви уявляєте поставу, жести, вирази обличчя учасників розмови? Які речення можна замінити жестами або мімікою?

17. Склади усну розповідь за малюнком до вправи 15.

18. Розіграйте ситуацію, за якої потрібно: 1) довідатися на вокзалі, коли прибуває поїзд; 2) купити в магазині продукти; 3) запитати однокласника про домашнє завдання.

19. Розкажи, як можна привітати з днем народження людину, що живе в іншому місті.

20. 1. Дмитрикові надійшла листівка з Миколаєва. Він дуже зрадів і почав читати. Ось що там було написано.

Любий Дмитрику!

Вітаю тебе з днем народження. Нагадую, що незабаром мій день народження. Тож не забудь мене привітати.

Твій друг Тимко

2. Як ти думаєш, чи сподобалось Дмитрикові таке привітання? А як ти вітаєш своїх друзів? Розкажи.

9

ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО У ПЕРШОМУ КЛАСІ

§3. Що потрібно, аби гарно писати

24. 1. Розгляньте малюнки. На якому з них хлопчик сидить правильно під час письма?

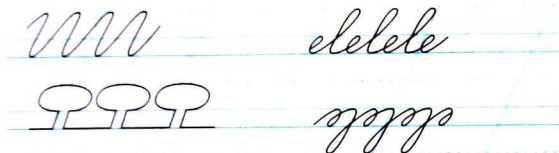

11

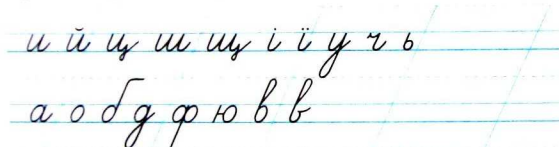
2. Прочитайте правила, запам'ятайте їх і розкажіть один одному.

1. Під час письма сиди прямо.
2. Ноги постав на підлогу.
3. Плечі тримай на одному рівні, а руки поклади на парту.
4. Зошит під час письма клади навскоси.

25. Розглянь візерунки. Перемалюй їх у зошит і продовж до кінця рядка.

26. Пропиши у зошиті букви.

27. Склади з букв слова й запиши їх.

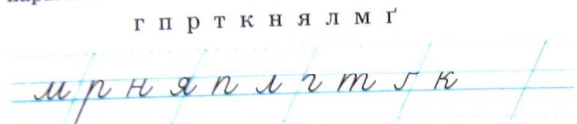
- 1) ф, а, ш, а; 3) и, д, в, о; 5) о, д, б, а;
2) а, р, а, ф; 4) й, ч, а; 6) ї, і, в.

28. Прочитай слова. Спиши. Яке слово тут зайве? Чому ти так думаєш?

П'ятниця, вересень, понеділок, середа, четвер, неділя.

12

33. Назви букви. Запиши друковані та рукописні букви парами.

34. Прочитай. Випиши букви, які є в усіх поданих словах.

Марля, маляр, маяк, ярмарок, яма.

35. Утвори із складів слова і запиши їх.

1. Лі-, зи-, вес-, о-, -сінь, -на, -ма, -то.

2. кі
вік
ра
рів

3. ра
ти
ги
вий

36. 1. Прочитай.

Кішка, криниця, тканина, ялина, торт, літак, трамвай, потяг, кріт, мавпа, кріль, кінь, компот, чайник, чашка, блюдо, тарілка, каштан, пиріг, вафлі, шоколад, кекс, подорожник, очерет.

2. Випиши слова у такому порядку: 1) назви рослин; 2) назви тварин; 3) назви посуду.

3. Як одним словом назвати виділені слова?

37. Розглянь свої записи, зроблені на уроці. Чи подобаються вони тобі? Чи відповідають правилам гарного письма?

38. Випиши із вправи 36 «смачні» слова.

14

29. Пропиши букви, які трапилися тобі у завданнях на уроці. Склади з них слова й запиши їх.

30. 1. Прочитай.

Слово *писати* раніше означало «розмальовувати фарбами», «прикрашати щось візерунками». Звідси походить і слово *писанка* — розмальоване великоднє яйце. З писанкою порівнювали щось яскраво забарвлене, красиве. Отже, писати треба гарно!

2. Розглянь записи. Який з них є зразком гарного письма?

1. шкала 3. шкала
2. шкала 4. шкала

31. Прочитай і запам'ятай правила, яких слід дотримуватися під час письма.

1. Букви мають бути однакової висоти.
2. Букви повинні мати однаковий нахил (як показує похила лінія зошита).
3. Товщина букв повинна бути однаковою.

32. Приготуйся до письма, пригадавши, як треба правильно сидіти, і виконай вправи для руки.

13

§4. Як записувати речення і виправляти помилки

39. Діти писали в зошитах слово *трамвай*. Один учень написав *транвай*, другий — *травай*. Яких помилок вони припустилися?

Виправляти неправильно написане треба так.

1. Непотрібне закресли, а вгорі напиши потрібну букву.

2. На місці пропущеної букви постав значок √, напиши над ним потрібну букву.

40. Прочитай. Спиши слова, виправивши помилки.

Тканиа, буб, шука, тища, автобус, прянк, кітка.

41. Прочитай букви. Запиши друковані та рукописні букви парами.

О С Є Ф Х Ж Е З

42. Допиши у зошиті до великих друкованих букв парні малі рукописні букви.

Ж Х С Є Е З

15

71. Користуючись словником, запиши за алфавітом назви тих тварин, яких ти хотів би мати у власному зоопарку. Розкажи, чому ти вибрав саме їх. Усно склади з двома словами (на вибір) речення.

72. 1. Івась написав алфавіт з пам'яті. Перевір, чи правильно він це зробив.

Аа Бб Вв Гг Дд Жж Зз И і Іі Кк Лл Мм Нн Оо Пп Рр Сс Тт Уу Шш Щщ Ъ ъ Ы ы Ь ь Ээ Юю Яя

2. Яких помилок припустився хлопчик? Запиши букви, яких не вистачає. А які букви зайві?

73. 1. Прочитай розмову двох хлопчиків. Користуючись словником, встав пропущені букви. Запиши виділені слова за алфавітом.

- Що для тебе найсмачніше?
- Шоколад.
- А на чому ти любиш кататися?
- На в..лос..педі.
- Яку гру ти любиш найбільше?
- Фу..бол.
- А як вчишся?
- А це вже с..крет.

2. А що ти відповів би на запитання?

74. Користуючись порядковим номером букви в алфавіті, розшифруй імена й запиши їх в алфавітному порядку. Пам'ятай, що імена пишуться з великої букви.

- 1) 19, 16, 31, 4, 1.
- 2) 17, 1, 15, 22, 11, 17.
- 3) 20, 7, 23, 21, 11, 15.
- 4) 4, 1, 18, 18, 1.
- 5) 3, 1, 22, 11, 16, 31, 15, 19.

24

§6. Голосні й приголосні звуки

75. Якщо ти правильно виконав вправу 74, то в тебе записані такі імена: *Василько, Ганна, Максим, Ольга, Петрик*. Вимов звуки, які позначають перші букви імен. Які вони? Назви в іменах букви, які позначають голосні звуки. Як вони вимовляються?

76. 1. Прочитай розповідь Петрика про звуки, вставляючи пропущені слова.

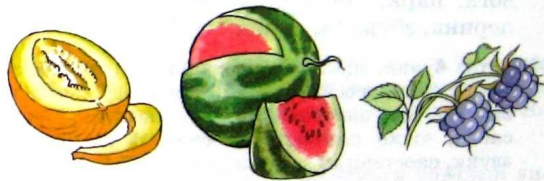
Усі звуки діляться на ... основні групи: голосні та ... «Відкривають» рот ... , а «закривають» — ...

2. Поясни, як ти розумієш друге речення.

77. З поданих звуків назви спершу приголосні, а потім — голосні.

[а], [й], [т], [у], [м], [о], [н], [р], [і], [с], [к], [ж], [е].

78. 1. Розглянь малюнки. Зроби звуковий запис назв зображених предметів, а потім познач звуки буквами.

2. Порівняй кількість приголосних та голосних звуків у словах.

79. Добери та запиши по два слова, щоб у них: 1) кількість голосних та приголосних звуків збігалася; 2) приголосних звуків було більше, ніж голосних; 3) голосних звуків було більше, ніж приголосних.

25

80. 1. Прочитай уривки з віршів. За допомогою яких звуків у першому тексті передано ревіння бурі, а в другому — шарудіння листя?

1. Реве та стогне Дніпр широкий,
сердитий вітер завива,
додолу верби гне високі,
горами хвилі підійма.

Тарас Шевченко

2. В горішнику горішина
горішками обвішана.
Оришка й Тимішко
струшують горішки.

Грицько Бойко

2. Спиши вірш Тараса Шевченка. Підкресли букви, які позначають голосні звуки.

81. Вибери з поданих слів такі, що відповідають схемам □○□□; □○□○□○; □□○□○□○, і запиши їх відповідно у три стовпчики.

Марш, опудало, корона, світло, схід, тривога, парк, гриб, вгадали, скат, чиж, верх, перина, збудити, склад, горб.

82. Встав букви, що позначають голосні (лівий стовпчик) та приголосні (правий стовпчик) звуки, в словах так, щоб значення слів змінювалось. Прочитай слова, чітко вимовляючи голосні та приголосні звуки, спостерігай за їх вимовою.

с..п — с..п	з..ив — з..ив
с..м — с..м	гра.. — гра..
л..в — л..в	..лива — ..лива

83. Вилучи з поданих слів перші букви. Утворені слова запиши.

Вкрила, змили, вдача, млинок, плани, гриби.

26

84. Встав у поданих словах пропущені букви, що позначають приголосні (лівий стовпчик) і голосні (правий стовпчик) звуки. Запиши.

коло..	..рис
рано..	сад..
іжа..	радї..
..раб	..стрів
..тіл	..чень

85. Вибери із сусідом по парті по два різних завдання з поданих і виконайте їх. Хто з вас виконає їх швидше — переможець.

Добери назву тварини і рослини, яка:

а) починається і закінчується голосним звуком;

б) починається і закінчується приголосним звуком;

в) починається голосним звуком, а закінчується приголосним;

г) починається приголосним звуком, а закінчується голосним.

86. 1. Вимов протяжно кілька разів слово *ніч*. Вслухайся в його звучання. Яку картину ти уявляєш? Вимов це слово радісно, тривожно, спокійно, швидко. Як змінюється картина в твоїй уяві?

2. Подумай, кому можуть належати наведені висловлювання.

- Мені ніч потрібна для полювання.
- А я вночі люблю роздивлятися зорі.
- Я вночі пишу гарні вірші.
- А я мушу вночі стерегти дім.

3. Розкажи, для чого потрібна ніч тобі.

27

87. Прочитай і спиши текст. Підкресли слова, в яких звуки стоять у такому порядку: □ ○. Наприклад: молоко (□ ○ □ ○ □ ○).

ЖАЙВОРОНКИ

Цікаво, як співають жайворонки? Може, б'ють дзьобами в золоте сонця? Грають на його промінні, наче на струнах? Сіють пісню на дрібне сито та засівають нею поля?

За Михайлом Коцюбинським

§7. Букви, що позначають голосні звуки

88. Розглянь малюнок і схему. Як звучить віслучка? З яких звуків складається його кличка? Якими буквами позначимо ці звуки? Які ще голосні звуки ти знаєш? Назви їх.

○ ○

89. Прочитай звуковий запис слів. Якими буквами позначимо однакові голосні звуки в словах? Чому? Запиши слова буквами.

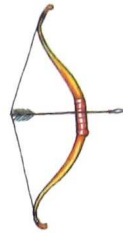
[сін'е] — [не́бо], [тук] — [т'ук], [рад] — [р'ад].

28

90. Прочитай склади. Назви букви, які позначають голосні звуки. Доповни подані склади так, щоб утворилися слова. Утворені слова запиши.

Ра-, ля-, со-, ну-, те-, тьо-.

91. 1. Розглянь малюнки. Зроби звуковий запис назв зображених предметів.

2. Назви однакові голосні звуки: 1) у перших двох словах; 2) у третьому слові. Якими буквами ти їх позначиш? Запиши слова буквами.

92. Треба було позначити звуки буквами у словах такого речення: [мал'ата мал'ували сін'е море]. Павлик зробив це так: *Малата малували сине море*. Поясни, чого не знає хлопчик. Запиши речення правильно.

93. 1. Читай чітко! У словах кожної пари знайди приголосні, які відрізняються за твердістю — м'якістю.

крайне — різне	нижня — ніжна
третє — третє	рідна — рідня
сину — синю	слон — льон

2. Назви букви, що позначають однакові голосні звуки у словах кожної пари.

черговий

дитина

портфель

29

94. 1. Прочитай, як Гриць розказав про букву ю у слові ключ.

Це тридцять друга буква алфавіту. Вона позначає звук [y] та м'якість попереднього приголосного звука [л'].

2. Напиши подібну розповідь про букву я у слові *дятел*.

95. Марійка і Петрик одержали завдання записати букви, що позначають м'якість приголосних на письмі. Хто з дітей правильно виконав завдання? Чому ти так думаєш?

Марі́йка: я, ю, є, і.

Петри́к: я, ю, є, і, і.

96. 1. Прочитай виразно вірш.

Заплакала бурулька:
— Заслабла я, ой нене,
бо теплий промінь сонця
долинув і до мене!

За Лідією Компанісець

2. Спиши, підкресли букви, що позначають м'якість приголосних.
3. Пофантазуй, що далі могло трапитися з бурулькою.

97. Спиши речення, вставляючи пропущені букви я, ю, є, і, ъ. Дай відповідь на запитання.

1. Мал..ки принесли вербл..дов.. його ул..блених кол..чок. 2. Темр..ва л..кала зайчен.. 3. Син.. літн.. небо лл.. на землю тепло. 4. Сп..л.. яблука л..ниво вис..ли на г..лц.. 5. Що спіл..ного між мал..вою й тюл..паном?

30

98. 1. Читай чітко! Зверни увагу, як зі зміною одного звука змінюється значення слова.

хороший — хорошій	великий — великій
кращий — кращій	бездонний — бездонній
гарячий — гарячий	бездомний — бездомний

2. Порівняй звуки, позначені виділеними буквами. Що ти помітив?

99. Розглянь схеми. Назви букви, якими позначаються однакові голосні звуки після твердого та після м'якого приголосного звука.

[a]	[y]	[e]	[o]	[и]	[і]
□a□я	□y□ю	□e□є	□o□ьо	□и□и	□і□і

100. Спиши речення. Підкресли букви, які позначають однакові голосні звуки.

1. Я пройду́сь по саду і на лаву сяду. 2. У невмілого із рук все виходить «бах» та «грюк». 3. Не впіймав я сома, а верховодка — сьома. 4. У небо синє журавлик лине.

§8. Поділ слів на склади

101. 1. Прочитай буквосполучення. Які з них позначають склади? Доведи свою думку.

То, лав, мт, стра, гр, о, кв, ю, ук, по.

2. Скільки звуків може бути в складі? Прочитай і спиши, вставляючи пропущені слова.

Кількість складів залежить від кількості Скільки в слові ... , стільки й

31

102. 1. Прочитай слова.

Око, лапа, вухо, криниця, липка.

2. Спиши, підкресли букви, що позначають голосні звуки. Поділи слова на склади.
3. Порівняй кількість складів і букв, що позначають голосні звуки.

103. 1. Перевір, чи правильно слова поділені дужками на склади.

Море, Марія, ніс, сонце, спина, вуса, акація, тигр.

2. Спиши, правильно поділяючи слова на склади.

104. 1. Діти вирішили скласти букети з квітів, назви яких мають по два склади. Прочитай, як вони це зробили.

Павлик: У мене мак, троянда, ромашка.
Гриць: У мене тюльпан, нарцис, ірис, мальва.

Оленка: У мене лілея, люпин, айстра.

2. Хто з дітей виконав завдання правильно? Перевір: промовляйте слова, підставивши руку під підборіддя.

105. 1. Прочитай перший рядок слів. Що можна сказати про кількість складів у словах? А про значення слів?

Гай — гайок — гайочок.
Сад —
Ліс —

2. Продовж наступні рядки слів за зразком. Запиши.

32

106. Прочитай. Чи є в українській мові такі слова? Перестав склади так, щоб утворилися слова. Запиши їх.

Шака, манаши, реводе, бари, шеняко, гародо, сао.

107. 1. Павлик уміє поділяти слова на склади, а Гриць — ні. Прочитай і скажи, які слова поділив на склади Гриць, а які — Павлик.

1. Козл-ик, гриб-ок, вул-иц-я, глоб-ус, райд-уг-а.

2. Міс-ток, виш-ня, е-лек-три-ка, сто-я-ти, дик-тант.

2. Слова, поділені неправильно, поділи на склади як слід і запиши.

диктáнт

вúлиця

108. Прочитай слова, поділи їх на склади. Перестав склади й запиши утворені слова.

Раді, жали, насос, комар, товар, шана, роси, сіло.

109. Взявши із слів кожного стовпчика по одному складу (зі слова першого стовпчика — перший склад, другого — другий, третього — третій), утвори нові слова. Запишіть їх.

ноги	ловили	дитина
осінь	косити	сорока
масло	малюки	дарунок

110. Прочитай текст. Що мав на увазі кожен з хлопчиків?

Діти сперечалися. Павлик сказав:

— Мурашка більша, ніж слон!

Гриць заперечив:

— Цього не може бути! Слон більший за мурашку.

2 Г. П. Дісмула «Рідна мова», 2 кл., ч. 1

33

111. 1. Прочитай уривок, пригадай, з якої він казки. Випиши з тексту у три стовпчики слова: одно-, дво- і трискладові.

Біля дороги лисиця ласувала рибкою. Біг повз неї вовк.

2. Яку людину в народі порівнюють з лисицею?

§9. Як переносити слова

112. 1. Діти записували речення. Воно не вмістилось в одному рядку, і останнє слово довелося переносити. Прочитай, як діти це зробили.

Оленка. На уроці діти малювали кота.

Павлик. На уроці діти малювали кота.

Гриць. На уроці діти малювали кота.

2. Хто з дітей переніс слово *кота* правильно? Чому ти так думаєш?

Запам'ятай! Переносити слова треба по складах. Наприклад: *ма-лю-нок, зай-чик*.

Одну букву не можна залишати в рядку або переносити в наступний рядок.

113. 1. Як ти перенесеш слова *верба, кропива, калина*? Запиши їх, поділяючи для переносу.

2. Яку рослину в народі називають «жалючою благодійницею»? Чому?

114. Три гноми поділили для переносу слово *умиває*. Перший гном зробив це так — *у-миває*, другий — *уми-ває*, а третій — *умива-є*. Хто з них виконав завдання правильно? У чому помилка інших гномів?

34

115. 1. Запиши імена, поділяючи їх на склади. Підкресли букви, що позначають голосні звуки.

Олена, Олег, Яків, Лесь, Гриць, Ярослав.

2. Які з поданих слів не можна переносити? Чому?

116. 1. Розглянь, як діти поділили для переносу слово *морква*.

Мо-рква, мор-ква, морк-ва.

2. Усі виконали завдання правильно. Поясни чому.

117. Запиши слова, поділивши їх усіма можливими способами для переносу.

Сестра, завтра, метро, портфель.

метрó

118. З поданих слів випиши ті, які можна перенести по-різному.

Криничка, гостра, ягода, крок, іскра, пастка.

119. 1. Розгляньте малюнок. Усно складіть за ним розповідь, увівши в неї розмову зайчика із сніговою бабою.

2. Знайди на малюнку предмети, назви яких не можна переносити. Склади з ними три речення і запиши.

2*

35

Перевір себе

120. Допиши за алфавітом «сусідів» таких букв:
 К, Н, Щ.

121. Запиши слова в алфавітному порядку.

Осінь, вода, птах, жайворонок, ясен.

жайворонок

ясен

122. Поясни значення звукових схем.

123. Запиши повні відповіді на запитання.

1. Скільки в українській мові голосних звуків? 2. Скільки є букв для позначення голосних звуків?

124. Розглянь схеми. Перемалюй їх у зошит і допиши замість крапок букви, якими позначаються голосні звуки після твердого та після м'якого приголосних.

125. 1. Без якого звука не може бути складу? Вибери і запиши правильну відповідь.

1) без □; 2) без ○.

2. Чи може бути у складі лише один звук? Якщо так, то наведи приклади слів з такими складами.

126. Випиши з поданих слів склади, що відповідають таким схемам: 1) ○; 2) ○ □; 3) □ ○.

Мию, орли, Оля.

36

§10. Наголос. Наголошені й ненаголошені голосні звуки

127. Розглянь малюнки. Прочитай підписи так, щоб вони відповідали малюнкам. Що ти можеш сказати про роль наголосу в словах?

замок

замок

128. Розгляньте малюнок. До якої він казки? Кого з героїв не вистачає? Назвіть усіх дійових осіб казки. Запишіть. Поставте у словах наголос.

37

129. 1. Прочитай слова, наголошуючи по черзі кожен склад. Вибери правильний варіант наголосу.

Ластівка, голуб, орел, горобець, журавель, майка.

2. Знайди серед поданих слів зайве. Змінивши один звук, перетвори його на назву пташки.

3. Запиши слова. Постав наголос.

130. Прочитай слова так, щоб їх значення було різним у кожній парі. Як ти їх розрізняєш? Спиши слова. Постав наголос.

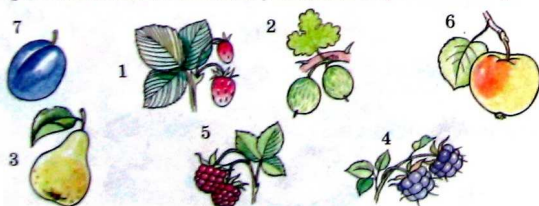
дорога — дорога приклад — приклад
 атлас — атлас ірис — ірис
 палка — палка Поля — поля

131. 1. Прочитайте текст. Чому він має таку назву?

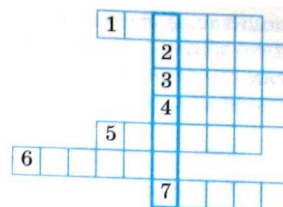
ОБМАНУТІ СУНИЦІ

Початок жовтня був на диво теплим. Тому суніці знову зацвіли. Серед зелених листочків білили ніжні квіточки. А там, де сонечка було найбільше, можна було збирати другий урожай.
 2. Спиши, познач наголос у словах.
 3. Поясни, як ти розумієш прислів'я *Любить суніця, щоб їй поклониться*.

132. Розглянь малюнки. Перемалюй кросворд у зошит. Впиши назви фруктів і ягід у кросворд по горизонталі. Прочитай слово, записане у виділеному стовпчику.

38

133. Дай усно відповіді на запитання.

1. Для чого потрібен наголос? 2. Скільки голосних звуків у слові може стояти під наголосом?

134. Прочитай слова. Назви ті, в яких наголос позначено неправильно. Запиши слова, виправляючи помилки.

Пиріжók, борóшно, солодо́ці, цукéрка, мороzíво, рано́к.

135. Прочитай слова відповідно до наголосу. Яку різницю у значенні ти помітив?

Нарі́зати — наріза́ти, розки́дати — розкида́ти.

136. Прочитай вислови. Запиши ті, з якими ти погоджуєшся. Наведи відповідні приклади.

Наголос у словах української мови може стояти тільки на першому складі.

Наголос у словах української мови може стояти на будь-якому складі.

Наголос може змінити значення слова.

137. 1. Прочитай текст. Спиши, познач наголос у словах.

Люблять Оле́сю квіти. Вона їх прополю́є,

39

підв'язує, поливає. А Василя квіти не люблять. Він їх палицею збиває, зриває без потреби.

Іноді дітям сняться чарівні сні про квіти.

2. Що, на твою думку, сниться Олесі, а що — Васи-
леві?

138. Випиши слова в три стовпчики: з наголосом на пер-
шому, другому і третьому складі.

Мальва, метелик, казка, козак, осінній,
малювати, пелюстка, розцвітати, кмітливий,
материнка, піраміда, заколосилося.

139. Прочитай слова. Знайди в кожному рядку зайве.
За якою ознакою ти робив вибір? Спиши й постав
наголос.

Колос, колосок, колосся, коло.
Синій, синенький, синок, синюватий.
Варити, варить, доварити, сварити, зварили.

140. Прочитай слова. З кожного випиши лише наголо-
шений склад. Які слова вийшли?

Літак, градусник, гайка, молоденька, зоо-
парк.

141. Прочитай речення. Визнач наголос у виділених сло-
вах.

1. На **березі** висіла шпаківня. 2. На **березі**
паслася корова. 3. З **гілки** злетіла сорока.
4. З **ділянки** зібрали близько **сорока** кіло-
грамів огірків.

142. Вибери з довідки частини слова, з'єднай з поданими
складами так, щоб утворилися слова. Запиши.

ла- -ва

Слова для довідки: тра-, со-, -мпа,
-стівка, -вина, га-, ла-.

40

143. Прочитайте клички тварин. Яка з них найбільше
підходить зображеній на малюнку кішці? Складіть
і запишіть речення про неї.

Мурочка, Сніжинка, Чорнушка.

144. Відгадай та спиши загадку. Познач у словах наголос.

Спить на ліжку біла сплюшка.
В неї аж чотири вушка.
Всі цю сплюшку зовуть ...

§11. Букви для позначення
приголосних звуків

145. 1. Розгляньте малюнок і схеми.

41

2. Чому одній з корів дали кличку Нічка? Доберіть
іншій корові кличку відповідно до звукової схеми
і запишіть її. П а м' я т а й т е, що клички тварин
пишуться з великої букви. Порівняйте кількість
приголосних звуків і букв, що їх позначають, у запи-
саному слові.

146. 1. Прочитай пари слів. Назви звуки, позначені
виділеними буквами. Якими буквами позначені
тверді приголосні звуки? А м'які? Що ж допомогло
тобі розрізнити тверді й м'які приголосні звуки?

били — білий	тин — тінь
вити — віти	дитина — діти
гіля — гілля	жити — жінка
лєгінь — гирліга	зиркати — зірка
кит — кіт	фиркати — фільм
лити — літо	дахи — дахів
вмити — вміти	цирк — ціна
нірка — нірка	чисто — чітко
пити — піти	шити — шість
рис — ріс	кукурудза — Гандзя
сини — сіни	бджоли — дріжджі

2. Чого більше: приголосних звуків чи букв, що їх
позначають? Які з букв а, о, у, и, й, і, е, я, ю, є, ь позна-
чають м'якість приголосних? Запиши їх.

147. Прочитай. Що нового ти довідався з тексту? Спиши,
вставляючи пропущені букви и чи і. Свій вибір по-
ясни.

СВИСТУНЦІ

Наші пращур.. в..рил.., що шумом і св..-
стом можна було відігнати від себе нечисту
с..лу. З тих час..в і поход..ть традиція
виготовлення іграшок-свистунців — кон..-
к..в, п..вник..в, баранц..в.

42

148. Випиши слова в три стовпчики, позначивши звуки
відповідними буквами: 1) слова, що називають пред-
мети; 2) слова, що називають дії; 3) слова, що називають ознаки.

[мал'ата], [сін'е], [кұл'а], [гул'ати],

[р'ідне], [кл'уч], [л'ісове], [вз'алі].

149. Прочитай слова. Знайди звук, спільний для слів
кожного стовпчика. Назви слова, в яких є букви, що
позначають м'які приголосні звуки. Зроби звуковий
запис цих слів.

малина	молоко
мак	комар
миска	комір
рама	колір
сом	комора
марки	колосся
команда	ранок

150. 1. Прочитайте текст.

Подружився котик Нявчик з корівкою
Квіткою. Квітка давала йому молочко. А ко-
тик носив їй польові квіти.

2. Придумайте продовження розповіді про дружбу
котика Нявчика і корівки Квітки. Запишіть текст,
доповнивши його складеними реченнями. Підкрес-
літь букви, що позначають м'якість приголосних
звуків.

151. Добери до поданих слова з парними м'якими приго-
лосними. Утворені пари запиши за зразком.

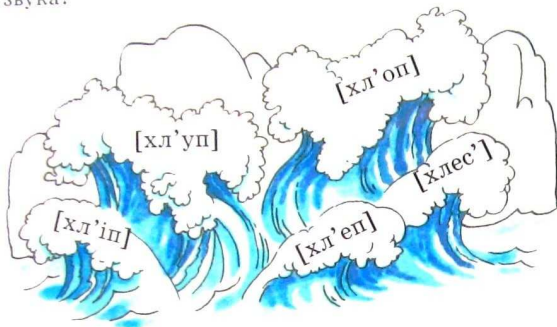
Сину, пола, дим, суди, полова, вити, сома,
лиси.

З р а з о к. Сину — синю.

43

§12. Позначення м'якості приголосних звуків на письмі

152. Зроби буквенний запис поданих на малюнку слів. Які букви позначають м'якість попереднього приголосного звука та голосні звуки [a], [o], [y], [e], [i]? Яка буква позначає лише м'якість приголосного звука?

153. 1. Прочитай слова. Випиши ті, які стосуються річки.

[сін'е], [хвіл'а], [хвіл'ка], [ка́м'ін'], [т'уле́н'], [хл'упне], [т'о́хкав].

2. Розкажіть, якою ви уявляєте річку. Складіть про неї речення за схемою.

154. Прочитай слова. Чому вони написані з великої букви? Спиши назви річок, в яких м'якість приголосних позначена знаком м'якшення.

Дніпро, Десна, Дністер, Дунай, Рось, Тернів, Збруч, Псел, Либідь, Ірпінь, Черемош, Латориця, Горинь.

44

3. Осіннє, останнє, раннє.
4. Лід, срібний, сніг, летіти.
5. Тьохнув, сльози, працьовиті, синьоокий.

159. 1. Прочитай слова. Назвіть звуки, позначені виділеними буквами.

Район, йорж, льон, кольоровий.

2. Поміркуйте, чому м'якість приголосного перед о позначається знаком м'якшення. Які звуки позначає буквосполучення йо? Доберіть і запишіть по два слова з буквосполученнями во і йо.

160. 1. Прочитай слова. Знайди помилки. Чого не знає людина, яка так пише?

Колйори, ього, знаьомий, серьозний, бурьак, синьйого, лйон.

2. Запиши слова правильно.

161. 1. Спиши текст, змінюючи слова, що в дужках.

ПРОГУЛЯНКА ОСІННІМ ЛІСОМ

(Тихий), (осінній) ранку ми пішли до лісу. Приємно бадьорило прохолодне повітря. З (синій), (прозорий) неба лилося ясне проміння. Серед опалого листя було багато грибів. Добре в лісі восени!

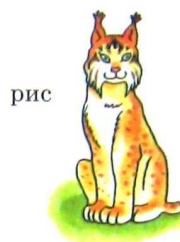
2. Чи ходив ти коли-небудь до лісу восени? Розкажи про це.

162. 1. Розглянь малюнок. До якої він казки? Прочитай текст. Як ти гадаєш, для чого Баба Яга дала такий наказ?

Баба Яга звеліла зміючці Оленці та гусям-лебедям у трьох батьків украсти дітей, налякати дев'ятох грибників та наламати пруття для чотирьох віників.

46

155. Розглянь малюнки та підписи до них. Що ти помітив? Поясни роль знака м'якшення в словах. Запиши слова так, щоб вони відповідали малюнкам.

рис

галька

учитель

заець

156. 1. Прочитай текст.

Усі ми любимо малювати різнокольоровими олівцями. Колис їх робили з дерева, а серцевину — з олова або свинцу. Тепер їх замінив графіт, але назва залишилася — «олівець».

2. Про що ти дізнався? Що в тексті не так? Спиши його, виправляючи помилки. Поясни свої дії.

§13. Буквосполучення йо, ьо

157. Прочитай, доповнюючи речення.

Букви і, є, ю, я після приголосних позначають ... і голосні звуки ... Буква «знак м'якшення» (ь) позначає ...

158. Прочитай слова. Назви букви, які позначають м'якість приголосних звуків.

1. Ключ, влючили, ключка, колючка.
2. Гляну, погляд, доглядати, вигляд.

45

2. Спиши текст. Підкресли однакові буквосполучення у назвах чисел. Для позначення м'якості яких звуків у них вжито знак м'якшення?

3. В яких ще казках діє Баба Яга? Чи цікавими були б казки без неї? Придумай, як можна зробити Бабу Ягу доброю.

163. 1. Тетянка і Ганнуса поділили слова для переносу. Розглянь, як вони це зробили.

малень-кий
редь-ка
польо-вий

Тетянка

Ганнуса

мален-ький
редь-ка
пол-ьовий

47

2. Прочитай правило і скажи, хто з дівчаток виконав завдання правильно.

При переносі знак м'якшення не можна відривати від попередньої букви. Буквосполучення *ьо* також не можна розривати. Наприклад: *пень-ки, паль-то, польо-вий*.

164. Запиши слова, поділяючи їх для переносу.

Батько, бадьорий, парасолька, подзьобали, пісеньки, забудько.

165. 1. Читай чітко!

ко́ні — кінь	ті́ні — тінь
дні́ — день	пні́ — пень
півні́ — півень	ло́сі — лось

2. Що спільного у вимові останніх приголосних звуків у словах? Запиши слова парами. Підкресли ті з них, які не можна переносити.

166. Розглянь малюнок, прочитай напис на будці. Чого не знає той, хто написав це? Виправ помилки. Запиши текст правильно.

48

173. Розглянь малюнок. Назви колір кожної фарби з тих, що є у гнома. Визнач останній звук у цих словах. Що ти про нього знаєш? Спробуй дібрати до нього парний твердий приголосний.

Запам'ятай! Звук [й] завжди м'який, тому значком «'» його м'якість у звуковому запису не позначаємо.

50

167. Пригадайте все, що ви знаєте про знак м'якшення. Уявіть, що ця буква зникла з алфавіту. Що може трапитися? Складіть про це розповідь.

168. Прочитай і спиши текст. Виділені слова поділи для переносу.

ФЛОМАСТЕР

Надзвичайно яскраві кольори дарують нам «прибульці» з Англії — фломастери. Ними так весело розмальовувати картинки!

Фломастер — це ручка, яка має стрижень із спеціальної тканини, насичений тушшю або чорнилом.

Перевір себе

169. Спиши речення, вставивши пропущене слово.

Приголосних звуків ..., ніж букв, що їх позначають.

170. Спиши, добираючи з дужок потрібні слова.

Знак м'якшення позначає м'якість (голосного; приголосного) звука. Він може стояти (на початку; всередині; в кінці) слова. Знак м'якшення звука (позначає; не позначає).

171. Вибери й спиши правильний звуковий запис слова вільний.

[віл'ний], [вілн'ий], [в'іл'ний].

§14. Позначення звука [й] на письмі

172. Розглянь малюнки на с. 50. Запиши назви зображених предметів, поділяючи слова для переносу за зразком.

Зразок. Чай-ка.

49

174. 1. Читай чітко!

рій	— рої
мій	— мої
край	— краї
війна	— воїн
Кий	— Київ
йшов	— їхав

2. Які звуки позначено буквами й та і?

175. Доповни речення словами *рій* та *край*, відповідно змінюючи їх. Запиши.

1. З вулика вилетів ... бджіл. 2. Над болотом в'ються ... комарів. 3. Люби і знай свій рідний ... 4. Птахи відлітають у теплі ...

176. Добери до поданих слів близькі за значенням слова з довідки. Запиши їх і поділи для переносу.

Веселка, зловити, світло, площа, швидко.

Слова для довідки: сляиво, негайно, райдуга, майдан, упіймати.

герой

177. 1. Зміни слова за зразком. Запиши.

Герой — герої, гай — ..., трамвай — ..., коровай — ..., змій — ...

2. З двома словами (на вибір) склади й запиши речення.

§15. Букви я, ю, є, ї, що позначають два звуки

178. Прочитай пари складів. Чим вони відрізняються? Що позначають букви ю, я, є в складах лівого стовпчика? А правого? Запиши склади, в яких ці букви позначають два звуки.

ля	— ял
рю	— юр
не	— ен

51

179. 1. Прочитайте. Поясніть, що позначають букви *я, ю, є, ї* в словах.

ляв	моя
лю	мою
ле	моє
	мої

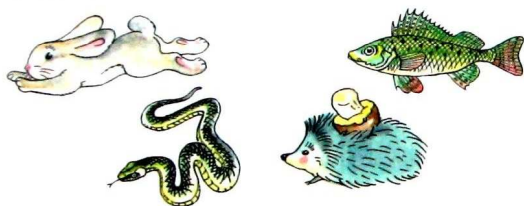
2. Чим «робота» букви *ї* відрізняється від «роботи» букв *я, ю, є*?

180. 1. Запиши слова, позначаючи звуки буквами.

[йагода], [йўшка], [йёва], [йїжа], [йод], [байан], [мійут'], [шийе], [пойїзд], [майор].

2. Зроби висновок про те, які звуки позначають букви *я, ю, є, ї* в поданих словах.

181. 1. Розглянь малюнки. Запиши назви зображених тварин у стовпчик, через риску зроби звуковий запис слів.

2. Склади речення із словами, в яких звуків більше, ніж букв.

182. Запиши подані слова в два стовпчики: 1) слова з однаковою кількістю звуків і букв; 2) слова, в яких звуків більше, ніж букв.

Маяк, повітря, синє, синіє, цюкати, юний, знайоме, працює, поїж.

52

Апостроф — правописний знак українського письма. Назва його, що в перекладі означає «зігнутий», походить з давньогрецької мови.

Орфограма «Апостроф».

186. 1. Прочитай слова. Поясни, чому в одних словах ужито апостроф, а в інших — ні.

буряк	— бур'ян	зірка	— з'їв
пюре	— п'ють	свято	— в'яже
віхола	— в'їхала	духмяний	— м'ята

2. Спиши слова з апострофом.

духмяний

187. Прочитай. Запиши слова, позначивши звуки буквами. З одним із них склади й запиши речення.

[с'імйа], [соловій], [б'їйка], [граїут'].

188. Спиши речення, ставлячи, де потрібно, апостроф.

Я знаю п..ятьох учнів дев..ятого класу: Дем..яна, Ра..їсу, Гал..ю, Мар..яну, Валер..яна.

189. 1. Спиши речення, виправляючи помилки.

Горобята грілись на сонечку і чистили сво'є пір'ячко.

2. Познач у словах наголос.

190. Прочитай вірш. Запиши його з пам'яті.

П'явка, в'юн, пір'їна, в'ється —
знак апострофом зоветься.
П'ять цукерок з'їв хом'як —
дуже симпатичний знак.

Олександр Кононенко

54

183. 1. Прочитай виразно вірш.

Тихесенько вітер віє,
стеги, лани мріють,
між ярами над ставами
верби зеленіють.

Тарас Шевченко

2. Спиши. Підкресли слова із звуком [й].

§16. Апостроф

184. Прочитайте склади. Порівняйте вимову звуків у кожній парі. Зробіть висновок про те, коли вживається апостроф.

мя — м'я бе — б'є ві — в'ї рю — р'ю
вя — в'я ве — в'є зі — з'ї бю — б'ю

185. 1. Розглянь малюнок. Прочитай, як Максим та Гриць записали назви зображених предметів.

Максим: вюн, Перо, мяч, піріна.

Гриць: в'юн, П'єро, м'яч, пір'їна.

2. Хто з хлопчиків написав правильно? Яким значком скористався Гриць? Зроби звуковий запис слів.

Апостроф уживається на письмі після *б, п, в, м, ф* та *р* перед *я, ю, є, ї*, що позначають звукосполучення [йа], [йу], [йе], [йї]. Наприклад: м'ята, в'юн, н'єса, з'їзд.

53

191. Вибери із запропонованих букв ті, перед якими ставиться апостроф: *а, я, у, ю, є, о, і, е*.

192. Прочитайте слова. Поясніть вживання апострофа.

цвях	— черв'як	позіхати	— з'їхати
взяв	— з'явився	свято	— в'язка
бюлетень	— б'ю	буря	— бур'ян

При переносі слова апостроф не можна відривати від попередньої букви: *пір'їна*, *пір'їна*.

193. Спиши слова, поділяючи їх для переносу.

Хлоп'ята, хом'ячок, в'юнок, бур'ян.

194. Утвори від поданих нові слова за зразком. Склади й запиши з ними словосполучення.

Риба, олово, солома, камінь, дерево.

Зразок. Хлопець — хлоп'ячий; хлоп'ячий сміх.

195. Відновіть прислів'я. Запишіть. Поясніть правопис виділених слів.

Хто в п'ятницю	що її ніхто не п'є.
скаче,	той у неділю плаче.
В морі тому води	
багато,	

196. Відгадай загадки. Запиши відгадки.

1. Що підніме найменша дитина, а через хату не перекине й найсильніша людина?
2. Воно належить мені, але інші вживають його частіше за мене.

55

197. Запиши слова, позначивши звуки буквами.

[вй'ане], [пй'ут'], [зй'іхав], [вй'ун], [мй'ачик],
[підбй'ут'].

198. Запиши речення, замінивши виділені слова словами з довідки.

1. Хлопчик **похнюпився**. 2. У мого друга **поступливий** характер. 3. На обрії **виникла** хмаринка. 4. Килим був **зеленого** кольору.

Слова для довідки: зів'яв, м'який, з'явилася, трав'янистого.

199. 1. Прочитай склади. Встав їх на місці пропусків у словах. Утворені слова запиши.

П'я, в'я, р'я, п'є, м'я, в'ї, з'ї, з'я.

Ре..х, ..са, ..та, ки..ток, прислі.., ру..ний, поли..ний, обо..зок, **верхі..**, **узгі..**, бе..**зикий**, ..ли, ..дливий, сузі..

2. Виділені слова поділи для переносу.

200. 1. Прочитайте прислів'я. Поясніть їх зміст.

1. Розворушене багаття дає більше полум'я.
2. Дерево з верхів'я сохне. 3. Тому тяжко, хто зло пам'ятає.

2. Спишіть, поділяючи для переносу слова з апострофом.

201. Поміркуй, що треба вставити в словах на місці пропусків. Запиши.

бад.. орість	роз.. яснити
л.. отчик	з.. єднати
ідал.. ня	об.. їзд

56

205. Прочитай прислів'я. Поясни, як ти їх розумієш. Спиши. Підкресли слова із звуком [й].

1. Доки сонце зійде, роса очі виїсть. 2. Хто рано встає, тому Бог дає. 3. Раз Мар'яна та Дем'ян посварились за бур'ян. 4. Ранні пташки росу п'ють, а пізні слізки ллють.

206. 1. Прочитай звуковий запис слів. Подивись, як діти записали їх буквами. Яких помилок вони припустилися?

[горобй'ата], [бараб'ан], [кавй'арн'а], [зн'ав],
[кропивй'аний], [пй'авка], [павл'о], [гл'ан'].

Горобята, барабан, кавярня, зняв, кропив'яний, п'явка, павло, глянь.

2. Запиши слова правильно.

3. Розкажи, коли вживається апостроф.

207. Прочитай слова.

Підйом, серйозний, курйозний, зйомки, Воробйов.

Зверни увагу, що в поданих словах звук [й] стоїть після твердих приголосних перед [о]. Тому апостроф на письмі не вживається.

208. Запиши слова, позначивши звуки буквами.

[зй'омки], [край], [набй'є], [мр'йї], [с'йімй'а].

209. Прочитайте речення. Правда це чи ні? виправте речення і запишіть.

Качка співає, а соловейко криче.

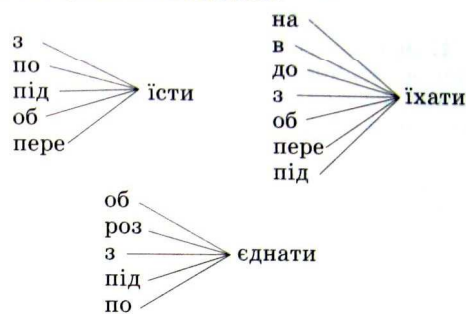
Зозуля кукурікає, а півень кує.

Їжак їде, а поїзд полює.

В'юнок сміється, а Мар'янка в'ється.

58

202. 1. Утвори слова за схемами.

2. Запиши слова з апострофом.

203. 1. Прочитайте діалог.

— Татку, — звернувся до батька Дем'яно, — розв'яжи задачу.

— Спочатку спробуй зробити сам, а якщо в тебе не вийде, я тобі поясню.

— Ні, я так не хочу. Розв'яжи ти. Допомогай мені — це твій обов'язок.

2. Чи можна назвати Дем'янка ввічливим та вихованим хлопчиком? Поміркуюте, як треба звернутися з подібним проханням до старших.

3. Випишіть з тексту слова з апострофом.

204. Прочитай вірш. Спиши, позначивши звуки буквами.

Це [девй'ятк'іна] [марй'ана].
В неї стрічка [полумй'ана].
Це Галинка [корол'ова].
В неї — [р'ізнокол'орова].

Галина Джемала

57

210. 1. Прочитай. Яку картину ти уявив, читаючи вірш?

...Світає.

Край неба палає.

Соловейко в темнім гаї
сонце зустрічає.

Тарас Шевченко

2. Запиши вірш з пам'яті. Підкресли слова із звуком [й].

Перевір себе

211. Вибери з двох тверджень правильне й запиши його.

Звук [й] завжди твердий.

Звук [й] завжди м'який.

212. Прочитай. Випиши слова із звуком [й].

Йод, баян, чай, дають, пір'я, галявина, їхали, літній, люди, поєдинок, малюють.

213. Вибери з наведених звукових записів слова **лякає** правильний і спиши його.

[л'йак'ає], [л'ак'аїє], [л'ак'ає], [лйак'аїє].

214. Доповни речення, дібравши з дужок відповідне продовження. Запиши.

Апостроф пишемо тоді, коли чуємо звук [й] після (м'якого приголосного; твердого приголосного; і твердого, і м'якого приголосного; голосного).

215. Прочитай і спиши слова, вставляючи, де треба, апостроф.

Гороб..**ята**, марл..**я**, тво..**ї**, солов..**ї**, сі..**є**, вип..**є**, мал..**юк**.

59

§17. Подвоєння букв у словах

216. 1. Відгадай загадку. Вимов відгадку, послідовно називаючи всі звуки. Який з приголосних звучить довше, ніж інші?

Хто весь час
говорить так:
— Втік?
— Так!
— Втік?
— Так!

Подовжений приголосний звук у звуковому запису позначається так: [н:], а на письмі — двома однаковими буквами. Наприклад: [знан':а] — *знання*, [плát':а] — *плаття*.

Орфограма «Подвоєння букв».

2. Запиши слово-відгадку буквами, зроби звуковий запис цього слова.

217. Прочитайте пари слів, порівняйте їх вимову. Слова з подовженими приголосними звуками запишіть.

бага́та	— бага́ття	жита́	— життя́
ти́ша	— зати́шся	Га́ля	— гілля́
хви́ліна	— хви́лінна	дога́на	— Га́нна

218. Розглянь малюнки. Запиши назви зображених предметів. Подвоєні букви підкресли.

60

224. Читай чітко! Зверни увагу на вимову звуків, позначених виділеними буквами.

сади́ння	— сиді́ння
осі́ння	— осо́ння
безлю́ддя	— безла́ддя
сто́річчя	— столі́ття

225. 1. Розгляньте малюнок. Прочитайте текст. Чим сонечку сподобалось павутиння? На що воно схоже?

Крізь гі(л, лл)я сонячне промі(н, нн)я завітало в гос(т, тт)і до павучка. Замилувалося сонечко срібним мереживом павути(н, нн)я. А павучок протер со(н, нн)і оченята і привітався із сонечком.

2. Спишіть, розкривши дужки.

62

219. 1. Спиши прислів'я, вставляючи потрібні за змістом слова. При потребі користуйся довідкою.

1. За ... не купиш коня. 2. Яке ... , таке й
3. Маленьке діло краще за велике

Слова для довідки: насіння, безділля, спання, коріння.

2. Як ти розумієш наведені прислів'я?

220. Прочитай слова. Запиши, позначивши звуки буквами.

[знан':а], [сін'а], [волос':а], [рослі́на], [рослі́н:а].

221. Утвори від поданих нові слова за зразком і запиши парами. В утворених словах постав наголос.

читати	— чита́ння	навчати	— ...
оповідати	— ...	малювати	— ...
знати	— ...	жити	— ...

222. 1. Прочитай пари слів, порівняй їх вимову.

лі́стя	— смі́ття	Ба́ня	— малюва́ння
Мі́тю	— мі́ттю	Ба́ля	— прова́лля
зда́лося	— коло́сся	земля́	— рі́лля

2. Розкажи, коли в словах пишуться подвоєні букви. Спиши слова з подвоєнням.

Слова з подвоєнням букв переносять так: гі-лля або гіл-ля.

223. Спиши слова, поділяючи їх для переносу різними способами.

Багаття, суддя, узлісся, змагання, шиття, бадилля.

61

226. Прочитай і спиши вірш. Знайди відомі тобі орфограми. Слова з подвоєнням поділи для переносу.

Веселе сонечко блищить,
проміння щедро лле,
гайок привітно шелестить,
неначе кличе пригостить,
струмочок виграє.

Павло Грабовський

227. 1. Прочитай. Утвори нові слова за зразком.

гі́лка	— гі́лля	про́мінь	— ...
насі́нина	— ...	вуглі́на	— ...
волосі́на	— ...	ко́лос	— ...

2. Спиши, поділяючи для переносу слова з подвоєнням букв.

228. 1. Запиши слова у три стовпчики відповідно до схем.

--	--	--

Піна, пінна, картина, картинна, пасся, лле, винна, нісся, перенісся.

2. Зверни увагу на останнє слово. В який стовпчик ти його запишеш?

229. До слів з першого рядка добери слова з другого й запиши утворені сполучення слів. З одним із них склади речення.

Життя, вугілля, обличчя, приладдя.
Кам'яне, сонне, шкільне, радісне.

230. 1. Прочитай текст. Спиши, виправивши помилки.

Є у Ганусі лялька Іна. Вона страшена модниці. Зраня до смерканя приміряє лялька свої платя. Біда з нею, та й годі!

2. Спробуй усно продовжити розповідь.

63

231. Прочитай і спиши вірш. Познач наголос у словах, підкресли слово з подвоєнням букв.

Поглянь, як золотіють липи!
То цвіт рясніє на гіллі.
До нас прийшов смаглявий липень
в новім солом'янім брилі.

Марія Познанська

§18. Дзвінки та глухі приголосні звуки

232. Розглянь малюнок. Промов і порівняй звуки, що видають цілий та дірявий барабани. Чим відрізняється їх вимова? Який із звуків є дзвінким, а який — глухим приголосним?

233. 1. Закрийте вуха, вимовте подані звуки. Що ви помітили?

[б], [в], [г], [г'], [д], [ж], [з], [дз], [дж], [й], [л], [м], [н], [р].

2. Вимовте кожен звук по черзі спочатку вголос, а потім — пошепки. Що ви чуєте? Спробуйте дібрати до кожного з них парний глухий. Запишіть одержані

64

У дворі росте **горі(г, х)**.
Ми спекли смачний **пирі(г, х)**.
Гарну мишку на **обі(д, т)**
упіймав сьогодні **кі(д, т)**.
Розшумівся темний **лі(з, с)**,
бо ведмідь на дуб **полі(з, с)**.
Покусав корову **ге(дзь, ць)**.
Ось на цьому і **кіне(дзь, ць)!**

236. У поданих словах заміни дзвінкий приголосний звук, позначений виділеною буквою, на парний йому глухий. Запиши одержані пари слів.

Двір, коза, **жит**тя, гуля, **вез**ті, казка.
Зразок. Двір — **т**вір.

237. 1. Розгляньте малюнок. Прочитайте текст і випишіть з нього речення, що відповідають малюнку.

ЗАЙЧИК

Зайчик вискочив з лісу й боязко озирнувся. Було тихо, спокійно. Вухань швидко підбіг до грядки. Там росла капуста. Зайчик почав

66

- пари. Які дзвінки приголосні не мають парних глухих? Зверте свої записи з таблицею.

Дзвінки	Глухі	Дзвінки	Глухі
[б]	[п]	[дж]	[ч]
[б']	[п']	[дж']	[ч']
[в]	—	[дз]	[ц]
[в']	—	[дз']	[ц']
[г]	[х]	[л]	—
[г']	[х']	[л']	—
[р]	[к]	[м]	—
[р']	[к']	[м']	—
[д]	[т]	[н]	—
[д']	[т']	[н']	—
[ж]	[ш]	[р]	—
[ж']	[ш']	[р']	—
[з]	[с]	[ф]	—
[з']	[с']	[ф']	—
[й]	—		

234. 1. Читай чітко!

ніж — ніжки
зуб — зубки
ріг — лягти
дід — рідкий
мороз — казка

2. Які звуки позначають виділені букви?

235. Прочитай. Дібравши потрібну букву, випиши виділені слова парами. Прочитай їх, чітко вимовляючи останні звуки.

Виріс в лісі білий **гри(б, п)**.
Наш Сашко хворів на **гри(б, п)**.
Спочиває котик на **(ж, ш)**.
песику, і ти **приля(ж, ш)**.

3 Г. П. Демчук «Рідна мова», 2 кл., ч. 1

65

снідати. Раптом у небі з'явився яструб. Зайчик кинувся до лісу. Повалене дерево врятувало його.

2. У словах першого речення підкреслить букви, що позначають глухі приголосні звуки, другого — дзвінки.

238. Спиши загадку, дописавши відгадку. Підкресли букви, що позначають дзвінки приголосні звуки.

Стрімко вибігли на гору
дві подружки білокорі.
Дощик їм полоще кіски.
Здогадальсь? Це — ...

За Василем Кравчуком

239. Доповни таблицю парних за глухістю — дзвінкістю приголосних звуків.

Дзвінки	[б]	[..]	[г]	[д]	[..]	[з]	[дж]	[..]
Глухі	[..]	[х]	[..]	[..]	[ш]	[..]	[..]	[ч]

240. До поданих слів додай букву, що позначає дзвінкий приголосний звук. Утворені слова запиши.

..рав, ..рак, ..уля, ..вір, ..дав, ..бив, ..він, ..міль.

241. Читай чітко! Виразно вимовляй дзвінкі приголосні звуки, позначені виділеними буквами.

корж доріжка
чуб рибка
пиріг кізка
поріг кладка

3*

67

242. 1. Прочитайте вірш, чітко вимовляючи дзвінки приголосні звуки у виділених словах. Поміркуйте, як доповнити останній рядок.

Йшов **вуж** вузьенькою **доріжкою**,
не ворухив жодною **ніжкою**.
Він ворухив би, якби **міг**,
але ...

Лідія Керн

2. Спишіть, підкресліть слова, які не можна поділити для переносу.

243. 1. Розглянь малюнок, прочитай текст. Як ти думаєш, чи виконала рибка бажання котику? Чому, на твою думку, він хотів стати тигром? Що попросив би у рибки ти?

— Рибко, рибко, я тебе з'їм!
— Не їж мене, котику, я виконаю три твої бажання!

68

— Не треба мені три, я маю одне: зроби мене тигром!

2. Знайди в тексті слова з дзвінками та глухими парними приголосними звуками.
3. Усно склади продовження розповіді.

244. Прочитай вірш. Яких звуків не вимовляє шершень? Спиши, виправивши помилки.

Похвалявся квітці шершень:
— Я **ш**кладаю вірші **ш**перше,
але то мені не **в**ашко.
Що — не вірите? **Б**удь **л**ашка!
Я **л**ешу, **л**ешу, **л**ешу,
утікаю від **д**ошшу!

Аркадій Вольський

245. 1. Читай чітко! Зверни увагу на вимову звуків [хв] та [ф] у словах.

фаза**н** — хва**ль**ко́ **ф**о**р**ма — х**в**о**я**
фіра**н**ка — х**в**і**р**тка жи**р**а**ф**у — дро**х**в**у**
фі**р**кати — х**в**и**л**и**н**а

2. З двома словами (на вибір) склади і запиши речення.

246. Прочитай. Доповни віршовані рядки словами, що римуються та підходять за змістом. Запиши текст з пам'яті. Підкресли букви, що позначають парні дзвінки та глухі приголосні звуки.

Косять сіно батько й дід.
Понесу я їм обід.
А іти туди не близько,
а велика хмара ...
Та боюсь я лиш грози
та сусідської ...

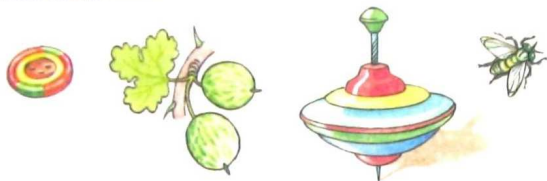
Галина Джемала

69

§19. Звуки [г] та [ґ] у словах

247. 1. Прочитай про те, як гноми гралися у школу.

- Гном-учень одержав від гнома-вчителя завдання підписати малюнки. Ось як він виконав завдання.

гудзик аґрус дзига гедзь

Гном-учитель закреслив в усіх словах букву **г** і пояснив, що тут треба писати букву **г**, яка позначає звук [г].

— Ти знаєш, — сказав гном-учень, — я часто плутаю ці букви. А оскільки ти сьогодні мій учитель, то навчи мене писати без помилок.

— Добре, — погодився гном-учитель, — адже слів із буквою **г** не так уже й багато. Їх можна поступово завчити: **г**ринджоли, **г**удзик, **аґ**рус, **га**ва, **дзиґ**а, **гед**зь, **г**рунт, **га**нок, **г**рати (залізна решітка), **г**ніт, **га**здиня, **га**ла-**ган**, **гел**готати, **гу**ля, **дзиґа**рі та деякі інші.

— Учителю, я не всі ці слова знаю.

— Це й не дивно, адже деякі з них вживаються дуже рідко. Поступово ти їх запам'ятаєш. А зараз склади розповідь із словами, які ти знаєш, і спробуй їх запам'ятати.

2. Прочитай слова із звуком [г] і поясни їх значення.

Які слова тобі не відомі? Звернись за поясненням до тлумачного словника.

248. 1. Прочитай розповідь, яку склав гном-учень із словами, що містять звук [г]. Розглянь малюнок. У назвах яких предметів, зображених на ньому, є звук [г]?

Гедзь і гава біля ганку ласували виноградом та аґрусом. Раптом загелготали гуси. Гедзь з переляку закрутився дзигією, а гава вдарилась об ґрати і набила собі гулю.

2. Спробуйте скласти власну розповідь, вживаючи слова із звуком [г]. Запишіть її. Підкресліть слова з [г].

249. Читай чітко! Зверни увагу на вимову звуків [г] та [ґ].

ґрати — ґрати
ґніт — ґніт
гулі — кулі
ґлей — клей

70

71

250. Прочитай речення. Спиши, замінивши виділені слова словами з довідки.

1. На ганку сиділа сіра **ворона**. 2. У гарної господині скрізь **порядок**. 3. Біля агрусу **кричали** гуси. 4. Весело летять з гірки нові **санчата**.

Слова для довідки: гава, гелґотали, газдині, grindжолі.

251. Пригадай усі слова із звуком [г], які трапилися тобі на уроці. Запиши їх.

§20. Буквосполучення дж, дз та звуки, що вони позначають

252. Прочитай слова, вимовляючи буквосполучення дж та дз як один звук.

Джерело, дзиґа, сиджу, дзвоник, джем.

253. Розглянь малюнки. Назви зображені предмети, правильно вимовляючи звуки, позначені буквосполученнями дж та дз.

Буквосполучення дж та дз позначають звуки [дж], [дз] та [дж'], [дз']. При переносі слова буквосполучення дж, дз розривати не можна: кукуру-дза, си-джу.

Орфограма «Буквосполучення дж, дз».

254. Прочитай слова. Запиши, позначаючи звуки буквами. Порівняй кількість звуків та букв у словах.

[дзеркало], [джем], [родзінки], [джин].

255. Запиши слова у два стовпчики: у перший — слова із звуками [дж], [дз], [дж'], а в другий — решту. Порівняй їх вимову.

Сиджу, жду, здався, ґандзя, дзиґа, здивувався, здійнявся, тиждень, джерело, джин, підожди, піджак, здоровий, дзоб, гедзь, газд.

256. Прочитай. Спиши, поділяючи для переносу виділені слова.

Дзвінок, дзвеніти, подзвонив, гудзик, джерело, саджанці, народження, дзиґлик, дзявкати, саджу.

257. Ч и т а й ч і т к о! Правильно вимовляй звуки, позначені виділеними буквами.

зе	— дзе	же	— дже
зелень	— дзенькіт	жест	— джемпер
зо	— дзо	жу	— джу
зоуля	— дзот	кажу	— сиджу

258. 1. Прочитай і спиши вірш. Підкресли слова із звуками [дж] та [дз]. Виділене слово поділи для переносу.

Джмелі спросоння — буц! лобами,
попадали, режуть в траві.
І задзвонили над джмелями
дзвінкі дзвіночки лісові.

Микола Вінграновський

2. Розкажи, яку картину ти уявляєш, читаючи вірш.

259. Прочитай вірш. Виправ помилки, яких припустилася бджілка, коли співала свою пісеньку.

Я надз квітами літаю,
цїлий дзень медзок дзбираю.
Вдзимку і дзорослі, й дзіти
будзуть всі медзку радзіти.

Тетяна Лавренчук

260. Прочитай пісеньку джмелика. Запиши, виправивши помилки.

Я про себе так каджу —
я без джіла не сиджу.
Я літаю, всіх буджу.
Я не джук і не метелик,
а веселий джобрий джмелик.

Тетяна Лавренчук

261. 1. Прочитай текст і розглянь малюнки. Вибери з-поміж зображених подарунків ті, у назві яких є звуки [дж] та [дз], і доповни текст.

Сьогодні у ведмедика день народження.
Маленька бджілка принесла йому дзбаночок меду, пухнаста білочка — букет дзвіночків. А я подарую ведмедику ...

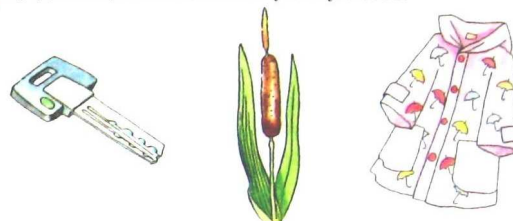
2. Спиши доповнений тобою текст. Підкресли слова, що містять звуки [дж] та [дз].

262. Склади з поданих слів речення й запиши їх.

1. Дзвіночки, співали, лісові, пісеньку, ранкову. 2. Дзиґа, кружляла, балеринка, наче, маленька. 3. Мешканцями, Мауглі, подружився, з, джунглів.

§21. Позначення звуків [шч] буквою щ

263. 1. Розглянь малюнки. Запиши назви зображених предметів, позначивши звуки буквами.

[кл'уч]

[коміш]

[плащ]

2. Чому в останньому слові букв менше, ніж звуків?

264. Прочитай казку. Про що у ній розповідається? Добери до неї власний заголовок.

ПРО ДВОХ ГНОМІВ

Жили-були два гноми, які трохи шепелявили: один занадто часто вживав звук [ш], а другий — [ч]. Отже, ти здогадався, чому одного звали Шумом, а другого — Чумом?

Якось вони рибалили, й трапилась їм велика риба.

— Яка гарна шука! — вигукнув Шум.
 — Ні, це не шука, а чука, — відказав Чум.
 Почали вони сперечатися, як правильно назвати рибу. А що були вони друзями, то, нарешті, домовилися називати її *щукою*. І в усіх словах, де поряд стоять звуки [ш] і [ч], вживати на письмі букву *щ*.

265. Прочитай слова спочатку так, як це зробив би Шум, потім — так, як Чум, і, нарешті, — правильно.

Кущ, щастя, прощати, щоденник.

266. Читай чітко!

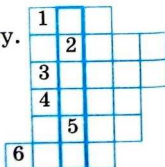
шість — чітко — щітка
 шуба — чуб — щур
 шити — чиж — щит
 шерсть — честь — щедрий
 шосé — чо́вен — шо́ка
 ша́фа — ча́пля — ща́вель

267. Запиши слова, позначивши звуки буквами.

[йа́шчїрка], [тр'ішчїт'], [на́че], [плóшча],
 [прошчáн':а], [на́ше].

268. Перемалюй кросворд у зошит. Розгадай його, вписавши у клітинки слова із *щ*. Якщо ти виконаєш завдання правильно, то у виділеному стовпчику прочитаєш, кого шукає хлопчик, зображений на малюнку.

- Річкова риба.
- Хижа риба.
- Знаряддя для чищення одягу.
- Весняний жук.
- Рослина, середина по висоті між травною і деревом.
- Легке пальто з водонепроникної тканини.

76

269. 1. Прочитай текст. Про що ти з нього довідався?

Здавна в Україні, особливо у містах, був звичай випускати на свято Благовіщення пташок. Городяни спеціально купували клітки з пернатими і випускали їх на волю, щиро вірячи, що це принесе щастя й удачу.

За Василем Скуратівським

2. Спиши. Підкресли слова з буквою *щ*.

270. 1. Прочитай виразно вірш.

Дощик, дощик, дощенья
 біг за мною, як щеня.
 Вже торкнувся мені до ніг,
 та я скочив на поріг.
 Вбіг би дощик і до хати,
 та закрила двері мати.

Микола Сингаївський

2. Випиши з вірша слова, що відповідають таким схемам: □○□□□□, □○□.

77

Перевір себе

271. Добери й запиши по одному слову із звуками [с':], [л':], [н':].

272. Допиши парні глухі до звуків [б], [в], [г], [д], [ж], [з], [дж], [дз].

273. Вибери й спиши правильно написані слова.

Ганзя — Гандзя, сиджу — сижу, розинки — родзинки, лежу — леджу.

274. 1. Вибери й запиши правильні твердження.

1. У слові *дзвінок*:

- 7 звуків, 7 букв;
- 6 звуків, 7 букв;
- 7 звуків, 6 букв;
- 6 звуків, 6 букв.

2. Буква *щ* позначає звуки:

- [шч];
- [чш];
- [ч];
- [ш].

2. Вибери і спиши правильний звуковий запис слова *прощай*.

- [прочшай];
- [прошчай];
- [прощай].

УРОКИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ

Уроки 1 — 2. Що таке текст

Тобі вже не раз доводилось чути *слово текст*. А що ж воно означає?

1. Прочитай записи. Поміркуй, чим вони відрізняються.

1. Росло у дворі дерево. В лісі пахло грибами. Не руйнуйте пташиних гнізд.

2. Росла у дворі тополька. Одного разу хлопчики випадково відламали від неї гілку. А дівчатка дерево саночками зачепили, здерли кору. Стала тополька сохнути. А хто винен?

У тексті речення пов'язані між собою за змістом. Казка, оголошення, розповідь, оповідання, вірш — усе це тексти.

2. Прочитай. Чи можна сказати, що це текст? Доведи.

Шибеник наш Мурчик. Виліз він на дерево. А поряд сиділа ворона. Мурчик стрибнув їй на спину, вчепився кігтями у пір'я. Ворона злякалась і полетіла над селом. А Мурчик не втримався і впав у сніг.

Володимир Репкін

79

3. 1. Прочитай запис. Чи можна назвати його текстом?

Ось банка для риби. Був літній ранок. Ось і черв'яки. Василь і Сашко прийшли на річку ловити рибу. Дома забули. Оце так рибалки! А гачки де?

Володимир Репкін

2. Перетвори запис на текст, переставивши речення. Запиши.

Речення в тексті розміщені у певній послідовності.

4. Прочитай текст. Про що в ньому йдеться? Зверни увагу, з яких основних частин складається текст.

Зачин	В зоопарку біля слона завжди багато дітей. Одного разу до нього в загорожу потрапила повітряна кулька.
Основна частина	Слон обережно підхопив її хоботом, підніс до очей і випустив. Вдарившись об землю, кулька підстрибнула. Це тварині сподобалось. Слон став підкидати кульку вгору, не даючи їй впасти на землю.
Кінцівка	Довго тривала ця гра. Діти у захваті спостерігали за слоном-жонглером.

Розпочинається текст **зачином**, у якому змальовується подія, що послужила зав'язкою дії. Далі йде, як правило, найбільша за

80

7. Поміркуй, чи може бути зрозумілим текст без основної частини. Прочитай зачин і кінцівку. Придумай основну частину тексту.

Наша кішка ще маленька. Сьогодні з нею трапилась така пригода...

Ось яка кумедна наша кішка!

8. Прочитай текст. Визнач у ньому зачин, основну частину й кінцівку. Спиши, дібравши заголовок. Кожну частину починай з абзацу.

Навесні посіяла Тетянка у своєму садочку чорнобривці. Пройшов дощ, засвітило сонечко. Зійшли квіти. А розбишакуваті бур'яни тут як тут. Високі ростуть, розкішні. Глушать ніжні паростки квітів. Довго воювала дівчинка з бур'янами і таки перемогла. А вдячні чорнобривці зацвіли, наче дякували Тетянці. Гарна господиня наша Тетянка!

Урок 3. Вчимося складати текст

1. 1. Розглянь малюнок і прочитай текст. З якого твору взято цей уривок? Назви його дійових осіб. Кому з них належать наведені слова?

82

обсягом, **основна частина**. Вона розповідає про те, як розвивалися події, яким присвячено текст. Заключною частиною тексту є **кінцівка**, в якій йдеться про результати, наслідки описаних подій.

На письмі кожна частина тексту починається з **абзацу** — відступу вправо. Абзацом також називається частина друкованого чи рукописного тексту від одного відступу до іншого.

5. 1. Прочитай текст. Визнач, де в ньому зачин, основна частина і кінцівка.

СПРАВЖНІ ТОВАРИШІ

Діти гралися у хованки. Дениско виліз на дерево. Гілка під ним тріснула. Хлопчик упав і зламав ногу. Лежить Дениско в ліжку й дивиться у вікно. Сумно йому. Раптом хлопчик побачив червону кульку. А на ній ще й кумедна мордочка намальована. Згадався хлопчик, що це його друзі придумали. Стало йому весело.

2. Спиши текст. Кожну частину починай з абзацу.

6. Прочитай текст. Чи все в ньому зрозуміло без зачину? Придумай зачин.

...Знайшов я його у дідуса в садку. Правда, був він уже трохи старий, але ще годився. Крім того, дідусь його ще почистив та підремонтував.

Тож тепер мені було зовсім не нудно цілий день пасти корову.

81

— У мене була така гарна кулька, я ніс її тобі на день народження. Я так поспішав, так поспішав, щоб бути першим! А потім я спіткнувся, впав на кульку, й вона вибухнула!

— А яка вона була, твоя кулька?

— Вона була така велика, блискуча, легка, новенька та ще й зелена.

2. Прочитай слова П'ятачка. Як він розповідає про те, що сталося? А як описує повітряну кульку?

2. 1. Прочитай тексти. В якому з них наведено розповідь про подію, а в якому — опис іграшок?

1. Подарували Микиті коника. Коник дерев'яний, увесь білий, в сірих яблуках. Очі в нього скляні, а грива й хвіст справжні, з кінського волосу. А ще подарували Микиті возика: колеса червоні, сам возик жовтий, блискучий. Як не радіти таким подарункам!

2. Якось підклали качці куряче яйце. Вилупились каченята, і повела їх качка на ставок. Пішло з ними й курчатко. Каченята в воду, й воно за ними. Добре, що на березі були діти. Ледве врятували вони курчатко!

2. Вибери з поданих заголовки до текстів.

1. Микитин коник. Чудові подарунки. День народження Микити.

2. Врятування. Дивний виводок. Сміливе курчатко.

3. 1. Розглянь малюнок. Прочитай зачини. Склади продовження так, щоб в одному тексті був опис опудала, а в другому — розповідь про пригоду, яка з ним трапилася.

1. Стояло на городі опудало. І було воно таке...

83

2. Стояло на городі опудало, відгонило пташок і мріяло політати, як вони. І от одного разу...

2. Запиши один із складених тобою текстів, дібравши до нього заголовок.

4. Прочитай текст. Придумай до нього заголовок. Спиши абзац, у якому описується гарбузова насінина.

Поспішала маленька чорненька мурашка додому, несла макове зернятко. Раптом бачить — лежить на дорозі гарбузова насінина. Велика, запашна.

Відклала мурашка макове зернятко, закинула на спину гарбузове зерно, але не втримала. Впало воно.

Мурашка піднімала насінину багато разів, але нічого не виходило. Нарешті вона закинула зерно на спину й понесла додому. Більше воно не падало.

За Василем Сухомлинським

84

Щоб твоє мовлення було красивим, виразним і зрозумілим, дотримуйся таких правил:

1. Не вживай зайвих слів, а також виразів, що засмічують мову.

2. Уникай повторів одних і тих самих слів, замінюючи їх близькими за значенням.

4. Прочитай речення лівого стовпчика. Які недоліки ти помітив? Прочитай записане в правому стовпчику. Як було виправлено речення?

1. Весела дівчинка весело заспівала веселу пісеньку.

2. З яблук зварили яблучний компот.

3. Дощ намочив водою Петрику волосся, і воно стало мокре.

4. Робітник їхав робити роботу.

1. Усміхнена дівчинка голосно заспівала веселу пісеньку.

2. З яблук зварили смачний компот.

3. Дощ намочив Петрику волосся.

4. Робітник їхав працювати.

5. 1. Миколка і Петрик побували в лісі й розповіли про те, що там побачили. Прочитай їхні розповіді.

Миколка. В траві росте боровик. Ніжка у боровика біла. Шапка у боровика коричнева. Сам боровик маленький. Мені дуже сподобався боровик.

Петрик. У високій траві заховався боровик. Маленький грибок стоїть на товстій ніжці. Він зсунув свою коричневу шапочку набік, чекає грибника. Ось яке диво я побачив у лісі.

2. Чия розповідь сподобалася тобі більше? Чим саме? Чию мову можна назвати багатшою?

86

Уроки 4—5. Вчимося спілкуватися

1. 1. Прочитай, як Івасик-Телесик розповідав Котигорошкові про свій порятунок.

— Розумієш, Котигорошку, так здорово! Спочатку, значить, не було нікого, ну просто жах! А потім, розумієш, летить одне, друге, третє. І — ніхто! А потім знову. Ну, я вже думаю — все! Ба, знов летять, і знов нічого! Аж тут — одне, і взяло, спасибі йому. Одним словом, урятувало...

2. Котигорошко не зрозумів, про що йому розповів Івасик-Телесик. Як ти гадаєш, чому?

2. 1. Прочитай, як Мишко переповідав казку «Рукавичка».

— Пішов, значить, дід, е-е, у ліс. Ось. А з ним побіг, значить, його песик. Ось. І загубив дід, е-е-е, рукавичку.

Прибігла, значить, мишка, побачила, значить, рукавичку і стала в ній, е-е-е, жити. Ось.

2. Які «зайві» слова вжив хлопчик у розповіді? Запам'ятай: такі слова засмічують нашу мову, немов бур'яни. Намагайся уникати їх у своєму мовленні. Запиши казку, виправивши помилки.

3. Прочитай текст. Спиши, замінюючи виділені слова словами з довідки. З якою метою було зроблено таку заміну?

Вийшов **хлопчик** на подвір'я. Підняв **хлопчик** кленову гілку і став збивати нею **бур'яни**. Махає, як **шаблюкою**. А потім **сів хлопчик** на свою паличку і поскакав на ній, як на **коні**. Гарний **козак** буде з нашого **хлопчика**.

Слова для довідки: Василько, він, малюк.

85

6. Прочитай текст. Зверни увагу на виділені слова. Спиши, замінюючи їх словами з довідки.

На гілку сіла **синичка**. **Синичка** почистила своє **пір'ячко**. А потім **синичка** заспівала веселу **пісеньку**.

Слова для довідки: пташка, вона.

7. 1. Розглянь малюнок. Поміркуй, чому розбилася ваза. Склади дві розповіді: в першій — прикий випадок стався з вини хлопчика, в другій — з іншої причини.

2. Про що, на твою думку, мама розмовляє з хлопчиком? Яким тоном? Озвуч їхню розмову.

87

8. Розглянь малюнок. Усно склади розмову бабусі з хлопчиком.

9. 1. Розглянь малюнок. Прочитай розмову дівчаток. Що про них можна сказати?

— Вона плаче, бо, мабуть, не хоче йти до школи.

— Та ні, це вона хоче, щоб її хтось пожалів.

88

— Тату, з'їж це яблуко сам, воно гниле всередині.

— Як тобі не соромно, — сказав батько, — так говорять лише неввічливі люди.

— Тату, з'їж, будь ласка, це яблуко сам, бо воно всередині гниле.

Тепер ця Марійка вже велика і знає, що не можна...

Леонід Камінський

2. Придумай кінцівку оповідання.

3. Які слова ввічливості вжила Марійка? Які слова ввічливості ти знаєш? Якими з них користуєшся найчастіше?

4. 1. Прочитай вірш. Чого він нас навчає?

Сію дитині
в серденько ласку.
Сійся-родися,
ніжне «будь ласка»,
вдячне «спасибі»,
«вибач» тремтлив.

Слово у серці —
як зернятко в ниві.
«Доброго ранку!»,
«Світлої днини!»
щедро даруй ти
людям, дитино.

Варвара Гринько

2. Спиши і підкресли слова ввічливості.

5. Які слова ввічливості ти вживаєш, коли: 1) потрібно дізнатися, котра година; 2) випадково когось штовхнеш; 3) заходиш уранці до класу; 4) йдеш з гостей?

6. 1. Прочитай. Із двох запропонованих варіантів вибери той вислів, з яким ти погоджуєшся.

1. Якщо когось слухаєш, то:

а) позіхай, крутись, розглядай сторонні предмети;

б) дивися на оповідача, покажи свою зацікавленість.

90

2. А як би ти повівся в такій ситуації? Подумай, як можна втішити засмучену дівчинку (слова, жести, міміка, інтонація). Запиши слова, з якими б ти до неї звернувся.

10. Пофантазуй, про що можуть розмовляти між собою зірки. А парасолька та дощик? Придумай і запиши таку розмову.

Урок 6. Будьмо ввічливими!

1. Розкажи, як слід поводитися, коли тобі про щось розповідають.
2. Розглянь малюнки. Кого з дітей можна назвати вихованим? Кого — ні? Чому?

Під час бесіди дивися на співрозмовника, уважно слухай, виявляй свою зацікавленість. Якщо треба перервати розмову інших людей, не забудь попросити в них дозволу на це, попередньо вибачившись. Спілкуючись, не забувай вживати слова ввічливості: *спасибі, будь ласка, вибачте* та ін.

3. 1. Прочитай оповідання. Чого не знала Марійка? Що б ти їй порадив?

Якось татко дав своїй малій доньці яблуко. Воно було велике й гарне. Марійка відкусила шматочок, а решту віддала татові.

89

2. Якщо тобі доводиться втрутитися в розмову двох дорослих, то:

а) вибачся і попроси дозволу звернутися;
б) підбігай і голосно кричи.

3. Якщо ти перед кимсь завинив, то:

а) визнай свою провину і вибачся;
б) відповідай на зауваження у грубій формі, намагаючись перекласти свою провину на іншу людину.

2. Перевір себе! Якщо ти вибрав варіанти 1б, 2а, 3а — ти людина вихована, з тобою приємно спілкуватися. Вітаємо тебе!

7. Прочитай речення. Спиши, вставляючи пропущені слова ввічливості.

1. — ... , Маріє Іванівно, що я запізнився. Дозвольте мені, ... , зайти до класу. 2. — ... тобі, бабусю, за обід. 3. Мама сказала: "... " і вимкнула світло.

Урок 7. Складаємо розповідь за малюнками

1. 1. Розглянь малюнки. Поміркуй, як розвивалися події.

91

2. Дай відповіді на запитання.

1. Чому діти дивилися на дерево? Про що вони розмовляли?
2. Яка небезпека чекала на хлопчика?
3. Що легше — вилізти на дерево чи спуститися вниз? Чому?
4. Де безпечніше — на верхівці чи на нижніх гілках?
5. Як поведася мама, коли побачила хлопчика на верхівці дерева? Які поради вона давала синові, аби він безпечно спустився?
6. Чому мама заплакала — адже з хлопчиком нічого не трапилося?
7. Який вигляд був у хлопчика після того, як він зліз із дерева? Чи зрозумів він, що накоїв?

3. Склади й запиши розповідь за малюнками. Дай дітям імена. Вибери для розповіді один із заголовків: 1. Дерево. 2. Безглуздий вчинок. 3. Суперечка. 4. Мудра мама.

2. Прочитай казку. Яким ти уявляєш діда Тумана? Випиши речення, в яких його описано.

92

у норі усю зиму, як ведмідь. Він поїсть, поп'є і піде в нору.

3. Прочитай переказ Марійки.

БОРСУК

Прийшла весна. Виліз із своєї норі борсук. Борсук був сонний, бо борсук спав усю зиму. Борсук всю зиму спав, як ведмідь. Борсук пішов на полювання.

4. Які недоліки у переказах Оленки і Марійки ти помітив? Як перекажеш цей текст ти? Запиши, повторивши правила написання переказу.

2. Спиши і запам'ятай правила написання переказу.

1. Текст записуй у тій послідовності, у якій розвиваються події. Кожну частину записуй з абзацу.

2. Речення повинні бути пов'язані між собою.
3. Уникай повторення одних і тих самих слів.
4. У кінці кожного речення став відповідний розділовий знак (. ? !).

Відгадки до загадок, ребусів та кросвордів

Вправа 132. 1. Суниця. 2. Агрус. 3. Груша. 4. Ожина. 5. Малина. 6. Яблуко. 7. Слива.

Вправа 144. Подушка.

Вправа 196. 1. Пір'їна. 2. Ім'я.

Вправа 216. Годинник.

Вправа 238. Берізки.

Вправа 268. 1. Лящ. 2. Щука. 3. Щітка. 4. Хрущ. 5. Куш. 6. Плащ.

У густому очереті біля нашої річки живе дід Туман. Коли світить сонце, він ховається. А як тільки воно вкладається спати, дід поволі висовує з очерету свою довгу сиву бороду. Рoste вона, і все навколо зникає. Тільки звуків не може захвати дід Туман. Всю ніч не дрімає він, стереже свої володіння, оберігає бороду, щоб сонце її не спалило. Стоїть він над річкою — високий, у сірому одязі, і погойдує своєю бородою.

А проб'ються до нього сонячні промені — дід змотує бороду в клубок, ховає її в кишеню і знову робиться малим і непомітним.

Урок 8. Пишемо переказ

1. 1. Прочитай текст.

БОРСУК

Прийшла весна, почав танути сніг. Із своєї сухої норі виліз борсук. Був він ще сонний, бо всю зиму спав, як ведмідь. Шерсть у нього на боках звалася. Потягається борсук, розпрямляється.

Пішов звірок на полювання — ловити жабок. Під корінцями знайде він жуків. Наїсться борсук, поп'є води і знову піде додому, в свою суху нору.

За Євгеном Чарушиним

2. Прочитай, як переказала текст Оленка.

БОРСУК

Прийшла весна. Пішов борсук на полювання. Розтанув сніг. Шерсть у нього звалася. Він ловив жабок і їв жуків. Борсук проспав

93

ЗМІСТ

Вступ

§ 1. Наша рідна мова	4
§ 2. Як можна спілкуватися	7

Повторення вивченого у першому класі

§ 3. Що потрібно, аби гарно писати	11
§ 4. Як записувати речення і виправляти помилки	15

Звуки та букви

§ 5. Алфавіт	22
§ 6. Голосні й приголосні звуки	25
§ 7. Букви, що позначають голосні звуки	28
§ 8. Поділ слів на склади	31
§ 9. Як переносити слова	34
Перевір себе	36
§ 10. Наголос. Наголошені й ненаголошені голосні звуки	37
§ 11. Букви для позначення приголосних звуків	41
§ 12. Позначення м'якості приголосних звуків на письмі	44
§ 13. Буквосполучення йо,ьо	45
Перевір себе	49
§ 14. Позначення звука [й] на письмі	49
§ 15. Букви я,ю,є,ї, що позначають два звуки	51
§ 16. Апостроф	53
Перевір себе	59
§ 17. Подвоєння букв у словах	60
§ 18. Дзвінки та глухі приголосні звуки	64
§ 19. Звуки з [г] та [ґ] у словах	70
§ 20. Буквосполучення дж, дз та звуки, що вони позначають	72
§ 21. Позначення звуків [шч] буквою щ	75
Перевір себе	78

Уроки розвитку зв'язного мовлення

Уроки 1—2. Що таке текст	79
Урок 3. Вчимося складати текст	82
Уроки 4—5. Вчимося спілкуватися	85
Урок 6. Будьмо ввічливими!	89
Урок 7. Складаємо розповідь за малюнками	91
Урок 8. Пишемо переказ	93
Відгадки до загадок, ребусів та кросвордів	94

95

Права авторів та видавничі права ТОВ «Арт-Освіта» захищені Законом України
-про авторське право і суміжні права- від 23.12.1993 р. (зі змінами від 11.07.2001 р.).
Друковане копіювання книги або її частини, будь-які інші контрафактні видання
тягнуть за собою відповідальність згідно зі ст. 52 цього Закону.

Навчальне видання

*ДЖЕМУЛА Галина Петрівна,
ЛАВРЕНЧУК Тетяна Миколаївна*

РІДНА МОВА

Підручник для 2 класу

ЧАСТИНА ПЕРША

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Редактор *Л. Л. Федотова*
Художній редактор *Н. Г. Антоненко*
Технічний редактор *Ц. Б. Федосіхіна*
Коректор *Г. А. Зацерковна*

Підписано до друку 30.07.04. Формат 70×100/16. Папір офс. Гарнітура Шкільна.
Друк офс. Ум. друк. арк. 7,8+0,33 форзац. Ум. фарбовідб. 33,17.
Обл.-вид. арк. 3,98+0,55 форзац. Тираж 20 080 пр. Вид. № 7. Зам. № 4-696.

ТОВ «Арт-Освіта», 03150, Київ, вул. Андрі Барбюса, 56.
Свідоцтво ДК № 1688 від 12.02.2004 р.

Віддруковано з готових діапозитивів ТОВ «Оберіг»
61140, м. Харків, проспект Гагаріна, 82/68.

Джемула Г. П.
Д40 Рідна мова: Підруч. для 2 кл./Г. П. Джемула, Т. М. Лавренчук.—
К.: Арт-Освіта, 2004 —
Ч. I.— 95 с.— ISBN 966-8673-00-X

ББК 81.2УКР—922
